

Учителю інклюзивного класу – про індивідуальний підхід до учнів з ООП

Описано сутність та використання індивідуального підходу як основного аспекту забезпечення ефективної діяльності вчителя в умовах інклюзивного навчання, поняття інклюзивної компетентності вчителя щодо створення сприятливих умов у навчанні для учнів з особливими освітніми потребами. Розкрито параметри та важливість урахування індивідуально-психологічних особливостей учнів в освітньому процесі.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, індивідуальний підхід, інклюзивна компетентність, індивідуальна програма розвитку, індивідуальні особливості.

Mazuryk T. V. For a Teacher of an Inclusive Class: On the Individual Approach to Students with Special Educational Needs.

The article describes the essence and use of an individual approach as the main aspect of ensuring the effective work of a teacher in inclusive education, the concept of inclusive teacher competence in creating favorable learning conditions for students with special educational needs. The parameters and importance of taking into account the individual psychological characteristics of students in the educational process are shown.

Keywords: children with special educational needs, inclusive education, individual approach, inclusive competence, individual development program, individual characteristics.

Постановка проблеми. Питання надання якісних освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах інклюзивного навчання залишається актуальним та проблемним водночас як для вчителя інклюзивного класу, так і для інших членів команди психолого-педагогічного супроводу дитини в закладі освіти. Воно потребує подальшого вдосконалення нормативного й методичного забезпечення, пошуків і розробок у педагогічній науці та практиці.

На підтвердження цього та в рамках виконання Плану заходів на 2023–2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженого розпорядженням КМУ від 25.04.2023 р. № 372-р., МОН розробило «Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки» (проект якої вже пройшов громадське обговорення). Однією із основних цілей цієї стратегії є отримання кожною особою якісних освітніх послуг відповідно до індивідуальних потреб у комфортному, безпечному, безбар'єрному, дружньому до кожного учасника освітнього процесу інклюзивному освітньому середовищі [3, с. 4].

Отже, розуміємо, що якість освітніх послуг в умовах інклюзивного навчання прямо залежить від їх індивідуальної спрямованості. Для того, щоб належним чином забезпечити індивідуалізацію навчання учнів з ООП, учитель має добре знати їх психологічні та індивідуальні особливості, прояви яких дуже різноманітні.

У цьому аспекті особливого значення набуває формування інклюзивної компетентності вчителя як складника його професійної обізнаності для ефективної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Зокрема, у Професійному стандарті вчителя зазначено, що інклюзивна компетентність учителя, поряд з іншими, включає здатність забезпечувати сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів [5, с. 20].

Інклюзивне навчання – це перш за все створення індивідуальної моделі підтримки для кожного учня з ООП, що реалізується через його індивідуальну програму розвитку (ІПР), а індивідуальний підхід забезпечує можливість кожному учневі інклюзивного класу оволодіти навчальним матеріалом відповідно

до своїх потенційних можливостей та бути активно включеним у життя класу.

Огляд літератури. Питання сутності та значимості використання в освітньому процесі індивідуального підходу розглядалося Л. Занковим, І. Єременком, А. Колупаєвою, О. Ковальовою, В. Липою, М. Матвєєвою, С. Мироною, В. Петровою, В. Синьовим та іншими.

Індивідуальний підхід, на думку науковців, створює найсприятливіші можливості для розвитку пізнавальної активності, академічних вмінь та навичок, здібностей кожної особи. Зокрема, С. Миронова наголошує на тому, що індивідуальний підхід набуває важливого значення в процесі інклюзивної освіти, дає змогу при доборі засобів, методів, темпу навчання враховувати індивідуальні особливості учнів, неоднорідний рівень їх здібностей, можливостей [2, с. 102]. А. Колупаєва, описуючи диференційоване викладання як педагогічну технологію, що використовується в інклюзивному навчанні та враховує індивідуальні особливості учнів, говорить про те, що «необхідно виявити ці відмінності, створити відповідне освітнє середовище та організувати навчальний процес таким чином, аби забезпечити ефективний навчальний досвід для кожного з них» [1, с. 29].

Виклад основного матеріалу. Успішність застосування індивідуального підходу в інклюзивному класі базується на знаннях технології індивідуального та диференційованого навчання, способах виявлення сильних сторін і реальних навчальних можливостей учнів. Індивідуальний підхід до дітей з ООП, які навчаються за тією освітньою програмою, що і всі в класі, здійснюється в умовах колективної роботи класу в межах одних і тих самих завдань та однакового змісту навчання з необхідними адаптаціями. Якщо дитина навчається за модифікованою навчальною програмою, метою індивідуального підходу є забезпечення успішності такого школяра в межах програмового матеріалу, визначеного його індивідуальною навчальною програмою.

Вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів є першочерговою умовою розроблення ефективної ІПР та успішної індивідуалізації навчання. Для цього застосовуються різноманітні методи. Саме комплексний висновок про всі особливості учня дає змогу вчителю дібрати правильні стратегії та методи для його навчання, розвитку, соціалізації.

Сильні сторони та індивідуальні особливості школяра, які потрібно знати і враховувати вчителю при плануванні та здійсненні освітнього процесу:

1. Схильності, інтереси, здібності, симпатії, антипатії.

2. Особливості перебігу пізнавальних процесів: найкращі способи сприймання і переробки інформації (візуальний, аудіальний, кінестетичний); яка пам'ять краща – зорова, слухова чи тактильна; наскільки стійка увага, розвинена уява та мислительні процеси.

3. Переважаючий індивідуальний навчальний стиль: лінгвістичний, кінестетичний, логіко-математичний тощо.

4. Домінуючі типи інтелекту (складові множинного інтелекту).

5. Мовленнєвий розвиток, розуміння / знання мови навчання.

6. Мотивація до навчання, пізнавальний інтерес.

7. Наявні компетенції (попередні знання, вміння, навички – як передбачені програмою, так і загальні).

8. Особливості емоційно-вольової саморегуляції.

9. Темперамент, темп розумової працездатності.

10. Здоров'я, психофізіологічні особливості.

Рекомендуємо вчителю такі способи їх виявлення:

– детальний аналіз «Висновків про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи», що видається батькам інклюзивно-ресурсним центром і в якому прописано компетенції дитини та її особливі освітні потреби;

– власні спостереження вчителя за учнем у процесі навчальної та ненавчальної діяльності;

– дружнє особистісне спілкування з учнем, його друзями;

– усні та письмові опитування батьків;

– ознайомлення з результатами діагностичної роботи шкільного психолога;

– інформація від асистента вчителя та інших членів команди супроводу;

– портфоліо учня.

Надзвичайно важливо налагодити вчителю дружнє особистісне спілкування з учнями із ООП (яке інколи недооцінюється як метод ефективної взаємодії), адже вони можуть бути сором'язливими, тривожними, закритими, мати труднощі мовлення, соціальної взаємодії. Одним з інструментів такої комунікації є використання елементів емоційного діалогу – особливого виду взаємодії, під час якої дитина проявляє свої почуття, переживання та емоції, а вчитель реагує відповідно до переживань, викликаних словами чи поведінкою дитини. Обидва співрозмовники є рівноправними партнерами діалогу. Золоте правило емоційного діалогу: «Говорити так, щоб тебе слухали, слухати так, щоб з тобою говорили». На цей час краще відкласти телефон та інші справи, хай дитина відчує, яка вона для вас важлива. Скористайтесь порадами практичного

психолога, як краще побудувати алгоритм емоційного діалогу.

Самооцінка напряму впливає на навчальну успішність і формується на базі сприйняття й оцінки дитини значимими для неї дорослими та однолітками. Вчитель може завчасно створити «Позитивний профіль учня», де зазначить його сильні сторони та іншу позитивну інформацію, а на початку навчального року представити її однокласникам та команді психолого-педагогічного супроводу, таким чином у першу чергу показуючи спроможності учня з ООП, а не його труднощі.

Створення на уроці ситуації успіху для школяра з ООП є важливим методом його індивідуальної психолого-педагогічної підтримки у навчальному процесі. Виконання цікавих і посильних завдань закріплює відчуття успіху, фіксує позитивне ставлення до навчання та підвищує мотивацію. Для цього треба індивідуально добирати матеріал для кожного учня відповідно до його рівня розуміння, подавати аудіально, візуально, кінестетично з урахуванням різних типів множинного інтелекту, використовувати роздатковий матеріал та завдання, що містять різні ступені складності.

Здійснюючи індивідуальний підхід до учнів з ООП, доцільно розподіляти складний матеріал на окремі складові частини, елементи операцій, забезпечувати повне розуміння ними інструкцій щодо виконання того чи іншого завдання. Якщо виникають труднощі у розумінні інструкції чи виконанні завдання, необхідно провести окремі навчальні дії.

Для учнів з інтелектуальними труднощами варто давати навчальні завдання та вправи, близькі до повсякденного життя. Наприклад: обчислення та математичні задачі такого змісту, як похід у магазин чи на ринок; пишемо – повідомлення другу про зустріч через вайбер, подяка бабусі за смачні сирники на красивій листівочці; читаємо – коротку інструкцію до нової гри, рецепт печива, складники морозива, термін придатності продукту, щоб не з'їсти зіпсованого. Враховуємо, що дітям завжди цікаво виконувати практичні завдання

з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

У новій школі застосовуємо нові методи оцінювання та використовуємо доступні форми викладу інформації для оцінювання відповідно до індивідуальних і сенсорних потреб учня. Даємо можливість дітям з ООП представляти результати своєї діяльності різними, найбільш прийнятними для кожного способами. Якщо в дитини труднощі мовленнєвої, слухової функції – письмова робота, презентація, схема, діаграма; зорової функції, дрібної моторики – усна розповідь, вірш, пантоміма; інтелектуальні труднощі – колаж, малюнок, усне чи письмове опитування, яке передбачає відповідь «так-ні» на прості запитання; соціоадаптаційні труднощі (наприклад, розлади аутистичного спектру) – тест, робота з планшетом, моделювання, схеми тощо. Можливо, хтось зі школярів захоче зреалізувати індивідуальний чи груповий проєкт – даємо можливість вибору.

У процесі навчання дитини з ООП в інклюзивному класі вчитель має використовувати різні методи оцінювання навчальних досягнень, добираючи їх залежно від індивідуальних особливостей та освітніх можливостей учнів.

Пам'ятаємо, що оцінювання впливає на мотивацію та результативність навчання, на загальний психологічний стан дитини, тому воно має бути конфіденційним. За потреби можна сказати, що у класі є учні, які оцінюються дещо за іншими критеріями.

Висновки. Усі школярі навчаються по-різному, бо мають різні індивідуально-психологічні особливості та різні потреби. Інклюзивне освітнє середовище – це середовище, де всі учні, незалежно від своїх освітніх потреб, здатні навчатися ефективніше.

Розроблення індивідуальної програми розвитку та врахування індивідуальних особливостей забезпечує дитині з ООП індивідуальну модель підтримки в інклюзивному класі. Основна її мета – врахування особливих потреб у навчанні, максимальне розкриття потенціалу дитини, забезпечення прогресу в розвитку її особистості та активна участь у житті класу.

Література

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с.
2. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : наук.-метод. посіб. Тернопіль : Астон, 2020. 176 с.
3. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2023–2030 роки (проєкт). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2023/06/13/HO-proyekt.Nats.strat.rozv.inklyuzyvnavch.2023-2030-13.06.2023.docx>
4. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. Бібік. Київ : Плеяди, 2017.
5. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>